

Σχεδιάσμα για τὴν ἀνάπτυξη τῶν Ποιμαντικῶν Σπουδῶν στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της μέχρι σήμερα

Αλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου
Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ

Τὸ πλαίσιο τῆς Ποιμαντικῆς

Ἡ διδασκαλία τοῦ μαθήματος τῆς Ποιμαντικῆς ἐντάσσεται στὸν Πρακτικὸ κλάδο τῆς Θεολογικῆς Ἐπιστήμης. Ἡ Πρακτικὴ Θεολογία μὲ τὴν ἔνταξή της στὰ τέλη τοῦ 18ου καὶ ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα στὶς θεολογικὲς πανεπιστημιακὲς σπουδὲς τῶν γερμανικῶν πανεπιστημίων ἀποτέλεσε τὸν τέταρτο κλάδο τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης. Ἀπέκτησε ἔτσι «ἐπιστημονικὲς» περὶ γαμηνές, λειτουργώντας ὡς ἡ ἐφαρμοσμένη ἐπιστήμη ποὺ μεταλαμπαδεύει τὶς διδασκαλίες τῶν τριῶν ἄλλων θεωρητικῶν κλάδων, τοῦ βιβλικοῦ, τοῦ συστηματικοῦ καὶ τοῦ ἱστορικοῦ σὲ θέματα ἐκκλησιαστικῆς διακονίας (λειτουργία, κατήχηση, κήρυγμα, ποιμαντικὴ φροντίδα, ἐκκλησιαστικὴ διοίκηση, κοινωνικὴ διακονία).

Πρῶτοι διδάξαντες

Ἀπὸ μία πρώτη διερεύνηση φαίνεται ὅτι ὁ πρῶτος διδάξας τὸ μάθημα τῆς Ποιμαντικῆς στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἦταν ὁ **Νικηφόρος Καλογεράς**, μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν καὶ Ἡλείας, διατελέσας Καθηγητὴς Ποιμαντικῆς καὶ Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας (1868-1883), ὁ ὁποῖος καὶ συνέγραψε *Ποιμαντικὴ*, ποὺ ἐκδόθηκε τὸ 1883 ἐκ τοῦ τυπογραφείου Σ.Κ. Βλαστοῦ, περίπου 350 σ. Τὴν Ποιμαντικὴ δίδαξε καὶ ὁ **Ἰωάννης Μεσολωράς** (1898 καὶ 1903 κ.ε.). Ὁ ἴδιος ἐξέδωσε σύγγραμμα μὲ τίτλο *Εἰσαγωγή εἰς τὴν Πρακτικὴν Θεολογίαν* (Ἀθῆνα 1911), ποὺ στὸ Β' Εἰδικὸ Μέρος ἀσχολεῖται μὲ τὴν Ποιμαντικὴ (σ. 141-160). Ὁ **Ἰγνάτιος Μοσχάκης**, Καθηγητὴς Πρακτικῆς Θεολογίας ἐδίδαξε τὸ μάθημα κατὰ τὰ ἔτη 1899-1903. Ὁ **Φίλιππος Παπαδόπουλος** ἐκλεγεῖς Καθηγητὴς τῆς Πρακτικῆς Θεολογίας καὶ τῆς Συμβολικῆς το 1918 ἐπρόκειτο νὰ διδάξει καὶ τὸ μάθημα τῆς Ποιμαντικῆς ἀλλὰ τὸν πρόλαβε ὁ θάνατος.

Νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ **Ἅγιος Νεκτάριος (Κεφαλαῖς)** συνέγραψε *Μάθημα Ποιμαντικῆς* (1898 καὶ 1974, 270 σ.) καὶ ἐδίδαξε τὴν Ποιμαντικὴ στὴ Ριζάρειο Ἐκκλησιαστικὴ Σχολὴ καθὼς καὶ ὁ **Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος Παπαδόπουλος** συνέγραψε ἀνάλογο ἐγχειρίδιο, *Περὶ ἱερωσύνης* (1912, 108 σ.) καὶ ἐδίδαξε τὸ μάθημα στὴν προαναφερθεῖσα Σχολή, ἡ ὁποία Σχολὴ εἶχε ἰδρυθεῖ ἑπτὰ χρόνια μετὰ τὴν ἴδρυση τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς στὸ

Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν (1844). Οὐσιαστικὰ ἦταν ἡ Σχολὴ ἢ ἐξειδικευμένη γιὰ τὴν κατάρτιση ἐκείνων ποὺ θὰ ὑπηρετοῦσαν ἀργότερα στὸν Κλῆρο.

Κανονικὸ Δίκαιο καὶ Ποιμαντικὴ

Τὸ μάθημα τῆς Ποιμαντικῆς ἦταν στὰ Προγράμματα συνδεδεμένο μὲ τὸ μάθημα τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου καὶ ἐδιδάσκετο ἀπὸ τὸν ἀρμόδιο Καθηγητὴ τῆς Ἐδρας Κανονικοῦ Δικαίου καὶ Ποιμαντικῆς. Τὸ μάθημα τῆς Ποιμαντικῆς ἐδιδάχθη ἔκτοτε ἀπὸ τοὺς Καθηγητές: **Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτο** (1919-1956· ὑπάρχουν καὶ *Πανεπιστημιακαὶ Παραδόσεις* τοῦ μαθήματος: Ἀθήνα 1954, 33 σ.), **Παναγιώτη Τρεμπέλα** (κατ' ἀνάθεσιν μετὰ τὴν συνταξιοδότηση τοῦ προηγουμένου). Εὐτύχησα νὰ ἀκούσω τὴν Ποιμαντικὴ ἀπὸ τὸν ἀείμνηστο Τρεμπέλα κατὰ τὸ ἀκαδημαϊκὸ ἔτος 1956-57.

Τὸ μάθημα ἐδίδαξε ἐπίσης ὁ Καθηγητὴς Πρακτικῆς Θεολογίας **Δημήτριος Ν. Μωραΐτης** (1959-1962), ὁ ὁποῖος καὶ συνέγραψε *Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ποιμαντικὴν*, Ἀθήναι 1963, 63 σ. Μετὰ ταῦτα τὸ μάθημα ἀνέλαβε ὡς ἔκτακτος Καθηγητὴς (1962-1965) καὶ ὡς τακτικὸς (1965-1985) ὁ **Κωνσταντῖνος Δῶρ. Μουρατίδης** κάτοχός τῆς Ἐδρας Κανονικοῦ Δικαίου καὶ Ποιμαντικῆς, ὁ ὁποῖος ἔριψε τὸ βᾶρος σὲ μιὰ Χριστοκεντρικὴ καὶ Ἐκκλησιοκεντρικὴ Ποιμαντικὴ παίρνοντας ἀποστάσεις ἀπὸ μιὰ τεχνικὴ τῆς Ποιμαντικῆς καὶ προσανατολίζοντας ἔτσι τὴν Ποιμαντικὴ πρὸς μιὰ Ποιμαντικὴ Θεολογία βασιζόμενη στοὺς Πατέρες¹. Στὴ διδασκαλία συνεπικουρεῖτο ἀπὸ τὸν μετέπειτα Ἡγούμενο τῆς Ἱ. Μονῆς Γρηγορίου τοῦ Ἁγ. Ὄρους λαϊκὸν ὄντα καὶ διδάκτορα τῆς Ποιμαντικῆς **Γεώργιο Καψάνη**². Βοήθεια στὸ μάθημα προσέφερε καὶ ὁ **π. Γεώργιος Εὐθυμίου** (ὡς λαϊκός), ἔχοντας τὴν ἐπιμέλεια

2

¹ Βλ. τὴν μονογραφία του *Χριστοκεντρικὴ Ποιμαντικὴ ἐν τοῖς Ἀσκητικοῖς τοῦ Μ. Βασιλείου*, Ἀθήναι 1962, 142 σ. Ὁμολογεῖ εἰς τὴν Εἰσαγωγή τοῦ βιβλίου του ὅτι «σήμερον (1962) ἀναγνωρίζεται γενικῶς ὅτι ἡ ποιμαντικὴ ἐπιστῆμη παρὰ τὴν μεγίστην αὐτῆς σπουδαιότητα εἶναι παρ' ἡμῖν ὁ πλέον παρημελημένος κλάδος τῆς Θεολογίας» (σ. 7 μὲ ὑποσημείωση 2). Βλ. καὶ Μάριου Μπέγζου, *Ἡ θεολογία ὡς ἐπιστῆμη, Κανῶν, ἐπετειακὴ ἔκδοσις τῆς Θεσσαλονίκης Πολιτιστικῆς Πρωτεύουσας*, Θεσσαλονίκη 1997, τ. 3, σ. 13-24, ἰδιαίτερα τὴν σελίδα 18. Εὐελπιστῶ, ὅτι μετὰ τὴ διαγραμματικὴ περιγραφή τῆς ἀναπτύξεως τῶν ποιμαντικῶν σπουδῶν ποὺ ἀκολουθεῖ, ὁ ἀναγνώστης τῆς παρούσης εἰσηγήσεως θὰ ἔχει σαφὴ εἰκόνα τῆς ἐπελθούσης προόδου στὴν καλλιέργεια τοῦ μαθήματος τῆς Ποιμαντικῆς.

² Γεωργίου Ἀν. Καψάνη, *Ἡ ποιμαντικὴ μέριμνα τῆς Ἐκκλησίας ὑπὲρ τῶν φυλακισμένων. (Συμβολὴ εἰς τὴν Ποιμαντικὴν Θεολογίαν καὶ Ψυχολογίαν)*, Ἀθήναι 1969, 200 σ. . Τὸ 1968 εἶχε συγγράψει μικρὴ ἀλλὰ ἀξιόλογη εἰσαγωγικὴ μελέτη, *Ἡ σημασία τῆς Ποιμαντικῆς καὶ ἡ ἑλληνικὴ βιβλιογραφία αὐτῆς*, Ἀθήνα 1968, 14 σ. καθὼς καὶ *Σχέδιον θεολογικῆς καὶ ἐκκλησιολογικῆς θεμελιώσεως τῆς Ποιμαντικῆς* (Ἀνάπτυπον ἐκ τοῦ περ. «Ἐκκλησία», Ἀθήναι 1970, 38 σ. Σημειῶνω ἐπίσης τὴν μονογραφία του *Ἡ Ποιμαντικὴ διακονία κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνες*, Ἐκδ. Ἄθως, Πειραιεὺς 1976, 202 σ.

τῶν ποιμαντικῶν ἐπισκέψεων σὲ ἐνορίες, νοσηλευτικὰ καὶ ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ ἰδρύματα. Κατ' ἀνάθεσιν ἐδίδαξε τὸ μάθημα καὶ ὁ Καθηγητὴς **Βλάσιος Φειδᾶς** ἐπικουρούμενος ἀπὸ ἐμένα (Ἐπιμελητὴ τότε στὸ Σπουδαστήριο Πρακτικῆς Θεολογίας).

Ἡ Ποιμαντικὴ ὡς αὐτοτελὲς γνωστικὸ ἀντικείμενο

Μὲ τὴ δημιουργία στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ δύο Τμημάτων Θεολογίας καὶ Ποιμαντικῆς τὸ 1982 (τὸ δεύτερο μετονομάστηκε σὲ Τμῆμα Κοινωνικῆς Θεολογίας τὸ 1994) καὶ τὴν ἀνακατανομὴ τῶν Τομέων, τὸ μάθημα τῆς Ποιμαντικῆς ὑπήγετο πλέον στὴ εὐθύνη τοῦ Τομέα Χριστιανικῆς Λατρείας, Ἀγωγῆς καὶ Διαποιμάνσεως καὶ τελικὰ ἡ διδασκαλία τοῦ ἀνετέθη στὸν ὀμιλοῦντα μὲ συνεπικουρία τοῦ **π. Γεωργίου Εὐθυμίου**³ καὶ τῆς κυρίας **Βαρβάρας Γιαννακοπούλου**⁴. Ἡ διδασκαλία τοῦ μαθήματος ἀπὸ ἐμένα μαζί μὲ ἄλλα μαθήματα (Συμβουλευτικὴ Ποιμαντικὴ, Ποιμαντικὴ Γάμου καὶ Οἰκογενείας, Εἰσαγωγή στὴν Ψυχολογία, Ψυχολογία τῶν ἀτομικῶν διαφορῶν, Εἰδικὰ Θέματα Ψυχολογίας, Ποιμαντικὴ Ψυχολογία, Ἐξομολογητικὴ, Ἱστορία, Θεωρία καὶ Πράξη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Κοινωνικῆς Διακονίας) συνεχίστηκε μέχρι τὴν ἀφυπηρέτησή μου τὸ 2004.

Σὲ βάθος πτυχῆς τῆς Ποιμαντικῆς ἀναπτύχθηκαν καὶ στὰ ἐξειδικευμένα μαθήματα τοῦ Μεταπτυχιακοῦ Προγράμματος Σπουδῶν **Ποιμαντικὴ Θεολογία καὶ Ἀγωγή** (συνυπεύθυνος ὁ Καθηγητὴς κ. Ἰ. Ἐμμ. Περσελῆς), πὺ διηύθυνα ἀπὸ τὴν ἑναρξή του τὸ 1997 μέχρι τὸ 2004. Συνέχισα τὴ διδασκαλία μου σὲ αὐτὸ μέχρι τὸ 2006. Ἀναλυτικὰ στοιχεῖα ὡς πρὸς τὸ ΜΠΣ εὐρίσκονται σὲ ἐκτενὲς δημοσίευσμά μου στὴν Ἐπετηρίδα τῆς Σχολῆς⁵. Νὰ σημειώσω ἐπίσης ὅτι καρπὸς μέχρι τώρα τοῦ ΜΠΣ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψή μου εἶναι

³ Ἡ σύνδεση τῆς Ποιμαντικῆς μὲ τὸ Κανονικὸ Δίκαιο συνεχίστηκε μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ ἐξειδικευμένου μαθήματος *Νομοκανονικὰ πλαίσια ἀσκήσεως τοῦ ποιμαντικοῦ λειτουργήματος* στὸν Τομέα Κανονικοῦ Δικαίου καὶ Βυζαντινῆς Θεολογίας ἀπὸ τοῦ Θ' αἰῶνος. Ἐδίδαξαν τὸ μάθημα ὁ **Παναγιώτης Χριστινάκης** καὶ ὁ **π. Γεώργιος Εὐθυμίου**, ὁ ὁποῖος εἶχε ἐν τῷ μεταξὺ ἐνταχθεῖ σὲ αὐτὸν τὸν Τομέα. Συνέχισε τὴν ἐνασχόλησή του μὲ θέματα τῆς Ποιμαντικῆς καὶ ἐδημοσίευσε σχετικὴ ἐργασία μὲ τίτλο *Αὐθεντικοὶ Ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας*, Ἀθήνα 2006, 238 σ.

⁴ Ὡς λέκτορας συνέχισε στὸ Τμῆμα τὴ διδασκαλία τῶν ποιμαντικῶν μαθημάτων μετὰ τὴν ἀφυπηρέτησή μου (2004), ἡ ὁποία καὶ διανέμει γιὰ στήριξή των μαθημάτων της τὰ ἐξῆς δυὸ βοηθήματα: *Ποιμαντικὴ κατὰ τὴν Θεολογία καὶ Πράξη τῶν Ἁγίων (Διδακτικὲς Σημειώσεις)*, Ἐκδ. Γεώργιος Α. Γκέλμπεσης, Ἀθήνα 2004, 293 σ. καὶ *Συμβουλευτικὴ Ποιμαντικὴ*, Ἐκδ. Γεώργιος Α. Γκέλμπεσης, Ἀθήνα 2005, 360 σ.

⁵ Θεώρηση τοῦ Μεταπτυχιακοῦ Προγράμματος Σπουδῶν *Ποιμαντικὴ Θεολογία* τοῦ Τμήματος Κοινωνικῆς Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν*, τ. ΝΘ' (2014), σ. 49-70.

καὶ ὀκτὼ μεταπτυχιακὲς διπλωματικὲς ἐργασίες ποιμαντικῶ περιεχομένου ποὺ οἱ περισσότερες ἐξ αὐτῶν ἐβαθμολογήθησαν μὲ Ἄριστα.

Θα πρέπει να μνημονεύσουμε ἐπίσης τὴν ἐκπόνηση διδακτορικῶν διατριβῶν ποὺ ἀπτονται τοῦ αντικειμένου τῆς Ποιμαντικῆς με ἐπιβλέποντες ἄλλους συναδέλφους ἢ καὶ ἐμένα προσωπικά. Βοηθητικὴ στὴν ἀναζήτηση αὐτῶν τῶν διατριβῶν παραμένει ἡ ἐπιμελημένη ἐργασία τοῦ συναδέλφου καθηγητοῦ Κ. Μπελέζου γιὰ τοὺς διδάκτορες τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς⁶. **Εἴκοσι τρεῖς** τουλάχιστον διδακτορικὲς διατριβὲς ἐπὶ συνόλου διακοσίων ἐβδομηῆντα καὶ πλέον ἀνήκουν στὸν χῶρο τῆς Ποιμαντικῆς Ἐπιστήμης⁷.

⁶ Κωνσταντίνου Ι. Μπελέζου, *Οἱ διδάκτορες τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστήμιου Ἀθηνῶν κατὰ τὰ ἔτη 1911-2006*, Ἀθήνα 2007, 112 σ.

⁷ Πρεσβ. Χαραλάμπους **Χατζοπούλου**, *Τὸ πρόβλημα τῆς αὐτοχειρίας*, Ἀθήνα 1969. Αρχιμ. Γεωργίου **Καψάνη**, *Ἡ ποιμαντικὴ μέριμνα τῆς Ἐκκλησίας ὑπὲρ τῶν φυλακισμένων. (Συμβολὴ εἰς τὴν Ποιμαντικὴν Θεολογίαν καὶ Ψυχολογίαν)*, Ἀθήνα 1969. Ἀλεξάνδρου Μ. **Σταυροπούλου**, *Ποιμαντικὴ προετοιμασία τῶν μελλοντύμων: Προετοιμασία ἀγάπης. (Συμβολὴ εἰς τὴν Ποιμαντικὴν Θεολογίαν, Ψυχολογίαν καὶ Κοινωνιολογίαν)*, Ἐθνικὸν Κέντρον Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν, Ἀθήνα 1971. Ἡλία **Πατσαβοῦ**, *Ἡ εἴσοδος εἰς τὸν κλῆρον κατὰ τοὺς πέντε πρώτους αἰῶνας*, Ἀθήνα 1973. Ἐπισκόπου Εὐθυμίου **Στύλιου**, *Τὸ σύγχρονον ἀστικὸν περιβάλλον ὡς ποιμαντικὸν πρόβλημα. (Μελέτη Ποιμαντικῆς Κοινωνιολογίας)*, Ἀθήνα 1980. Πρεσβ. Κωνσταντίνου **Coman**, *Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ποιμαντικῶν Ἐπιστολῶν (Ἀπὸ τὸ τέλος τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς στὴν ἀποστολικὴ Ἐκκλησία τοῦ Β' αἰῶνος)*, Ἀθήνα 1983. Παρασκευῆς **Λιάκου**, *Τὸ νόημα τοῦ γάμου ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ ἀγίου Γρηγορίου Νύσσης*, Ἀθήνα 1987. Σταύρου **Φωτίου**, *Ὁ Γάμος ὡς μυστήριον ἀγάπης κατὰ τὴν Καινὴ Διαθήκη*, Ἀθήνα 1994. Πρεσβ. Βασιλείου **Θερμοῦ**, *Ἡ ἱερατικὴ κλίση ὡς ψυχολογικὸ γεγονός*, Ἀθήνα 1998 (ἀναγόρευση 19-12-1997). Πρεσβ. Ἀδαμαντίου **Αὐγουστίδη**, *Ἡ ἀνθρώπινη ἐπιθετικότητα. (Ποιμαντικὴ καὶ ψυχολογικὴ προσέγγιση στὴν Κλίμακα τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου)*, Ἀθήνα 1999 (ἀναγόρευση 19-12-1997). Μαρίας **Βασιλειάδου**, *Ψυχσωματικὴ φυσιολογία καὶ παθολογία κατὰ τὸν ἅγιον Νικόδημον τὸν Ἀγιορείτη*, Ἀθήνα 1998. Πανωραίας **Κουφογιάννη-Καρκανιά**, *Ἡ εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου στὸν Erich Fromm ἐξ ἐπόψεως Ὁρθόδοξου Ποιμαντικῆς Ψυχολογίας*, Ἀθήνα 1999. Αἰκατερίνης **Τσέκου**, *Ἡ μόνωση τοῦ σύγχρονου πιστοῦ στὸ γάμο καὶ ἡ ἐν Χριστῷ ἐκκλησιολογικὴ ὑπέρβασή της*, Ἀθήνα 1999. Νικολάου **Νευράκη**, *Ἡ ἀρετὴ τῆς ἐγκρατείας κατὰ τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον*, Ἀθήνα 2003. Μιχαήλ **Γαλενιανοῦ**, *Ὁ φθόνος ὡς πρόσκομμα στὴν ἠθικὴ τελείωση*. Ἀθήνα 2003. Πρεσβ. Γεωργίου **Ευθυμίου**, *Ἡ ποιμαντικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος τῶν ἐξισλαμισμῶν ὑπὸ τοῦ ἀγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ*, Ἀθήνα 2003. Βαρβάρας **Γιαννακοπούλου**, *Ἡ Ποιμαντικὴ Θεολογία τοῦ ἀγίου Νεκταρίου Πενταπόλεως, Πράξις καὶ θεωρία*, Ἀθήνα 2003. Στέφανου **Κουμαρόπουλου**, *Ἡ συμβουλευτικὴ διάσταση τοῦ ἔργου τοῦ θεολόγου καθηγητῆ στὴ Δευτεροβάθμια Ἐκπαίδευση*, Ἀθήνα 2003. Ἀθανασίου **Μελισσάρη**, *Ἡ ἀνθρωπολογικὴ ἀξία τῆς Νυχθημέρου Ἀκολουθίας. Ποιμαντικὴ καὶ ψυχολογικὴ προσέγγιση*, Ἀθήνα 2004. Ἀριάδνης **Σαζαντουλάκου**, *Τέχνη ἀφηγήσεως ἀσκητικῶν καὶ ψυχοφελῶν διηγήσεων (Ἡ ποιμαντικὴ, συμβουλευτικὴ καὶ παιδαγωγικὴ τους διάσταση)*, Ἀθήνα 2007. Πρωτοπρ. Θεοφάνη **Ραυτοπούλου**, *Ἡ στάση τοῦ ἀνθρώπου ἐναντὶ τοῦ θανάτου καὶ ὀρθόδοξη ποιμαντικὴ ἀντιμετώπιση κατὰ τὸν Μέγα Βασίλειον*, Χαϊδάρι 2009. Τριαντάφυλλου **Μπολτέτσου**, *Τὸ Καινοδιαθηκικὸ πλαίσιο ἀσκήσεως τοῦ Ποιμαντικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας στὸ βιβλίον τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων*, Ἀθήνα 2012. Αρχιμ. Μελετίου **Κουράκλη**, *Ἡ ποιμαντικὴ διακονία τῆς Ἐκκλησίας στὶς Ἐνοπλες Δυνάμεις*, Ἀθήνα 2016.

Αξίζει να μνημονευτεί επίσης και τὸ παράπλευρο ἐρευνητικὸ ἔργο ποὺ ἐπιτελέστηκε ὑπὸ τὴν ἐποπτεία μου στὸ πλαίσιο τῆς διδασκαλίας ποιμαντικῶν μαθημάτων ἀπὸ συνεργάτες κατὰ καιροὺς ἀποσπασμένους στὸν Τομέα Χριστιανικῆς Λατρείας, Ἀγωγῆς καὶ Διαποιμάνσεως (Ἄγγελο Βαλλιανάτο, Εὐτυχία Γιαννουλάκη, Στέφανο Κουμαρόπουλο, Θανάση Παπαθανασίου).

Ἡ συνεργασία μου μὲ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς μεταπτυχιακοὺς φοιτητὲς μου συνεχίζεται μέχρι καὶ σήμερα καὶ μάλιστα μὲ πρωτοβουλία τοῦ Γεωργίου Σκλία (Μ. Th.) ἐδῶ καὶ τρία χρόνια δημιουργήθηκε ὁ **διαδικτυακὸς τόπος www.diapoimansi.gr** ὡς **Διαδικτυακὸ Κέντρο Ποιμαντικῶν Μελετῶν, Ἐρευνῶν καὶ Ἐφαρμογῶν**. Στὸν παραπάνω ιστότοπο φιλοξενοῦνται καὶ πολλὲς ἀπὸ τὶς ὑπάρχουσες σὲ ἠλεκτρονικὴ μορφή διδακτορικὲς, μεταπτυχιακὲς διπλωματικὲς καὶ ἐρευνητικὲς φροντιστηριακὲς ἐργασίες ποὺ ἐκπονήθηκαν στὸ πλαίσιο τῆς κατεύθυνσης **Ποιμαντικῆ Θεολογία**.

Νὰ σημειώσω ὅτι τὴν ὑποστήριξη τῶν παραδόσεών μου στὸ μάθημα τῆς Ποιμαντικῆς ἔβρισκαν οἱ φοιτητὲς καὶ φοιτήτριες πέρα ἀπὸ τὶς διδακτικὲς σημειώσεις καὶ ἄλλου τύπου βοηθήματα στὸ βασικὸ μου σύγγραμμα: *Ἐπιστήμη καὶ τέχνη τῆς Ποιμαντικῆς*, Ἐκδ. Ἀρμός, Αθήνα 1997, 166 σ.

Ὁ ἐμπλουτισμὸς τῆς διδασκαλίας γινόταν ὅπως ἀναφέρθηκε καὶ μὲ τὶς **ποιμαντικὲς ἐπισκέψεις** ἀλλὰ καὶ μὲ μιὰ σειρὰ **ποιμαντικῶν γυμνασμάτων** ὅπως: *γνώρισε τὸν ἑαυτό σου, τὸν ἅγιο σου, τὴν ἐνορία σου καὶ γνώρισέ τα στοὺς ἄλλους ἢ ἀσκήσεων* θεραπευτικοῦ τουρισμοῦ καὶ πνευματικῆς γεωγραφίας. Στὶς ὑποχρεώσεις τῶν φοιτητῶν ἦταν καὶ ἡ ὑποβολὴ **φροντιστηριακῆς ἐργασίας** ἀπαραίτητης προϋπόθεσης γιὰ τὴ συμμετοχὴ στὶς ἐξετάσεις. Συμπλήρωμα τῆς ποιμαντικῆς ἐκπαίδευσης ὑπῆρξε καὶ ἡ παρακολούθηση θεατρικῶν παραστάσεων, ἐπίσκεψη ἐκθέσεων ζωγραφικῆς ἢ γλυπτικῆς πρὸς καλλιέργειαν καὶ τῆς φιλοκαλικῆς πλευρᾶς τῶν φοιτητῶν καὶ φοιτητριῶν μας.

Ὅρισμὸς τῆς Ποιμαντικῆς

Τί ὀρίζεται ὅμως ὡς Ποιμαντικὴ; Εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἡ διερεύνηση τῶν ἐκάστοτε δοθέντων ὀρισμῶν ἀπὸ «προλαλήσαντες» συγγραφεῖς ποὺ ἀσχολήθηκαν καὶ συνέγραψαν πονήματα σχετικὰ μὲ τὴν Ποιμαντικὴ⁸.

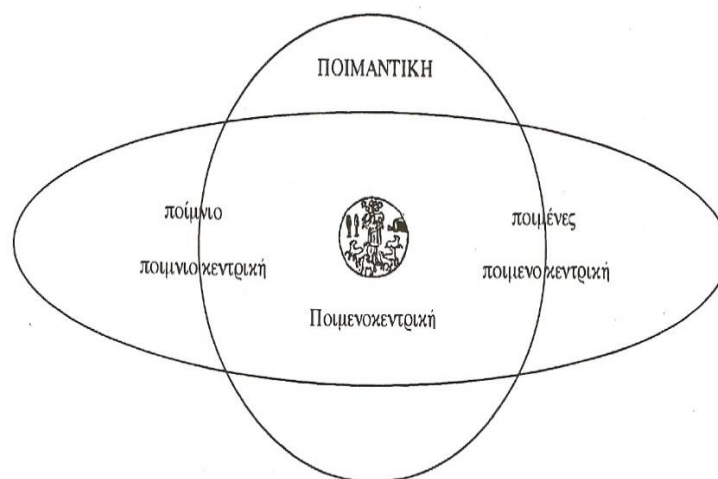
⁸ Τέτοια ἔρευνα καθ' ὑπόδειξή μου πραγματοποίησε γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς διδακτορικῆς του διατριβῆς ὁ Δρ. τοῦ Τμήματός μας Τριαντάφυλλος Μπολτέτσος καὶ κατέγραψε τὰ ἀποτελέσματα στὶς σελίδες 25-48 τῆς ἐργασίας του, *Τὸ Καινοδιαθηκικὸ πλαίσιο ἀσκήσεως τοῦ Ποιμαντικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας στὸ βιβλίο τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων*, Αθήνα 2012.

Στους όρισμούς αυτούς δίδεται έμφαση στο **πρόσωπο** εκείνων που πρόκειται να ύπηρετήσουν στον ίερό κληρο' στο πρότυπο **ή τὰ πρότυπα** που όφείλουν να ακολουθοϋν με πρώτιστο πρότυπο τον Ίησού Χριστό και άναφορά στην Έκκλησία (Χριστοκεντρική – Έκκλησιοκεντρική Ποιμαντική).

Έμφαση επίσης δίδεται στα **προσόντα** τους και τους **τομείς δράσεως** καθώς και τις **κατευθυντήριες γραμμές** που όφείλουν να ακολουθήσουν έχοντας ενώπιόν τους θεωρητικές τοποθετήσεις και πρακτικές που άσκησαν κατά καιρούς οί Πατέρες τής Έκκλησίας. Θα ύποστήριζα ότι προβαλλόταν κυρίως μία **ποιμενο-κεντρική Ποιμαντική**, ταυτιζόμενη με εκείνο που ό Ποιμένας άσκοϋσε ως ποιμαντικό έργο.

Έάν, στον προτεινόμενο εκ μέρους μου όρισμό στο προαναφερθέν βιβλίο μου *Έπιστήμη και Τέχνη τής Ποιμαντικής* (σ. 21-22) προβάλλεται ή **ποιμνιο-κεντρική** διάσταση τής Ποιμαντικής τούτο δέν άναιρεί τó γεγονός ότι ό ίερέας παραμένει ό κύριος ύπεϋθυνος για τόν συντονισμό του ποιμαντικού έργου, που είναι έργο σωτηρίας και έπιτελείται άπό όλες τις χαρισματικές δυνάμεις τής Έκκλησίας.

Οί δυνάμεις αυτές δέν εργάζονται **για** τόν ποιμένα, αλλά συν-εργάζονται με τόν ποιμένα **για** τó ποιμνιο, γίνονται συν-εργοί στην οίκοδομή τής Έκκλησίας. Αυτή ή Ποιμαντική παραμένει κατ' ουσίαν **Ποιμενο-κεντρική**, έφόσον τó βάρος θα δίδεται στον κατεξοχήν Καλόν Ποιμένα, τόν Χριστό, όποτε θα γράφεται πλέον και με κεφαλαίο Πί (ΕΤΠ σ. 27).

Με βάση, λοιπόν, τὰ εκτεθέντα καταλήξαμε σε έναν «πολυσυλλεκτικό» όρισμό τής Ποιμαντικής, που έπιχειρεί κατά τρόπο γενικό να καταστήσει σαφή τα έννοιολογικά πλαίσια, τó όνομα, τó περιεχόμενο, τις άρχές και τους στόχους τής θεολογικής αυτής έπιστήμης, ή όποία έχει συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο, συγκροτείται σε μάθημα του λεγομένου Πρακτικού

Κλάδου τῆς Θεολογίας καὶ ἀκολουθεῖ κοινές μὲ ἄλλα μαθήματα, συνήθειες, ἀλλὰ καὶ ἰδιαίτερες διαδικασίες μάθησης. Ὁ ὅρισμός αὐτός, πέρα τοῦ «πολυσυλλεκτικοῦ» τοῦ χαρακτήρα, ἐμπεριέχει στοιχεῖα ἑνὸς «ἐμπειρικοῦ-ἐνεργητικοῦ» ἢ «ἐκτελεστικοῦ» ὀρισμοῦ τῆς Ποιμαντικῆς⁹.

Θὰ ὀρίζαμε, λοιπόν, τὴν *Ποιμαντικὴ* ὡς τὴν Θεολογικὴ ἐπιστήμη, ἢ ὁποῖα ἀσχολεῖται μὲ τὶς ἀρχές, τὶς προϋποθέσεις καὶ τὶς μορφές τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας. Μὲ κατάλληλες μεθόδους συγκροτεῖ τὴ γνῶση καὶ τὴ θεωρία τῆς, ἐρευνᾷ τὸ ἀντικείμενό τῆς, διδάσκει καὶ προετοιμάζει τοὺς ποιμένες καὶ τοὺς ὑπεύθυνους συνεργάτες τοὺς στὸ νὰ ἀναπτύξουν κατάλληλα καὶ σὲ ὅλο το φάσμα τοὺς τὶς βασικὲς λειτουργίες τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ εἶναι ἡ μαρτυρία, ἡ λατρεία, ἡ κοινωνία καὶ ἡ διακονία, ἐνεργοποιώντας τὰ χαρίσματα τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας.

Στόχος ὅλης αὐτῆς τῆς δραστηριοποιήσεως εἶναι ἡ πρόσκληση τοῦ μεμονωμένου ἀνθρώπου ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἐν γένει νὰ συνταχθεῖ καὶ νὰ ἐνταχθεῖ στὴ μία ὑπὸ τὸν Ἐνα Ποιμένα Ποίμνη. Μὲ ἄλλα λόγια στόχος τῆς Ποιμαντικῆς εἶναι ἡ συγκρότηση ἀλλὰ καὶ ἡ συγκράτηση, ἡ οἰκοδόμηση ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπ-οικοδόμηση τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας κεφαλὴ εἶναι ὁ Χριστός, μὲ ἀπώτερο σκοπὸ τὴ σωτηρία τοῦ πεπτωκότος καὶ ἀνισταμένου ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου.

Γενικότερα ἡ Ποιμαντικὴ διερευνᾷ καὶ μελετᾷ τὴ δημιουργία τῶν καταλλήλων ἐκείνων συνθηκῶν, ὑπὸ τὶς ὁποῖες θὰ συντονιστεῖ καλύτερα καὶ θὰ μεθοδευτεῖ τὸ ἔργο τῆς σωτηρίας, ποὺ ἐπιτελεῖται μέσῳ τῆς Ἐκκλησίας καὶ μέσα στὴν Ἐκκλησία· ἀναζητεῖ ἐπίσης τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο θὰ ξεπεραστοῦν τυχὸν ἐμπόδια καὶ θὰ ἐπιλυθοῦν προβλήματα ποὺ ἀνακύπτουν.

⁹ Πρόκειται γιὰ ὀρισμὸ στὸν ὁποῖο ἔχουμε καταλήξει μετὰ ἀπὸ προσωπικὴ ἀναζήτηση καὶ μετὰ ἀπὸ διδασκαλία τοῦ μαθήματος γιὰ πάνω ἀπὸ σαράντα χρόνια. Ἡ προηγούμενη διατύπωση ἦταν συνοπτικότερη: «Ἡ Ποιμαντικὴ ὡς μάθημα τοῦ πρακτικοῦ κλάδου τῆς Θεολογίας ἐρευνᾷ, διδάσκει καὶ ἐφαομόζει μετ' ἐπιστήμης καὶ τέχνης, ὡς θεωρία καὶ πράξη, τὴν ἐνεργοποίησιν τῶν δυνάμεων τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου» (Α. Μ. Σταυροπούλου, *Ποιμαντικὴ τῆς καθημερινῆς ζωῆς*, Ἀθήνα 1992, σ. 8· βλ. καὶ τοῦ ἰδίου *Μνήμη καὶ λήθη στὴ Θεία Λειτουργία*, Ἐκδ. Λύχνος, Ἀθήνα 1989, σ. 113). Γιὰ τὴν ἔννοια τοῦ ἐμπειρικοῦ - ἐνεργητικοῦ ὀρισμοῦ, βλ. στὴ θεολογικὴ μας διατριβὴ (*Ποιμαντικὴ προετοιμασία τῶν μελλονύμφων*, Ἐθνικὸν Κέντρον Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν, Ἀθήναι 1971, σ. 102 ὑποσ. 221). Ἔτσι μεταγράψαμε στὰ ἑλληνικὰ τὸν ὄρο *operational definition*, ποὺ χρησιμοποιεῖται στὶς Κοινωνικὲς Ἐπιστήμες. Θὰ μπορούσαμε νὰ τὸν ἀποδώσουμε καὶ ὡς ἐμπειρικό-λειτουργικό ἢ ἐκτελεστικό.

Τὸ μέλλον τῶν ποιμαντικῶν σπουδῶν

Ἐὰν μέχρι τώρα ἀποτολήσαμε νὰ σχεδιάσουμε τὴν πορεία κυρίως τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τῆς Ποιμαντικῆς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ιδρύσεως τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς καὶ τοῦ μετὰ ταῦτα Τμήματος Κοινωνικῆς Θεολογίας, ἀνταποκρινόμενοι στὸ αἶτημα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Συμποσίου, αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι ὅλο το φάσμα τῶν ποιμαντικῶν σπουδῶν περιορίζεται μόνο στὸ μάθημα τῆς Ποιμαντικῆς.

Οἱ ποιμαντικὲς σπουδὲς γιὰ νὰ καταλήξουν στὸ ἐπιθυμητὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς ἐπίκαιρης ποιμαντικῆς διακονίας ἐκ μέρους τοῦ συνόλου τῶν δυνάμεων τῆς Ἐκκλησίας ποὺ ἐπιτελοῦν τὸ ποιμαντικὸ ἔργο, ἀπαιτοῦν κατάρτιση πολὺ εὐρύτερη. Μιὰ τέτοια κατάρτιση ἀξιοποιεῖ γνώσεις καὶ ἐμπειρίες τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος. Οἱ ποιμαντικὲς σπουδὲς προϋποθέτουν μιὰ Ποιμαντικὴ Θεολογία, ἢ ὅποια θὰ εἶχε ὡς στόχο νὰ μελετήσει καὶ νὰ οἰκοδομήσει πάνω σε στέρρες βάσεις τὴν ἀνθρωπολογία ἐκείνη, βάσει τῆς ὁποίας θὰ ποιμάνει τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ βοηθήσει στὴ μόρφωση, διαμόρφωση καὶ μεταμόρφωση τοῦ φιλοκαλικοῦ ἀνθρώπου.

Μιὰ τέτοια Ποιμαντικὴ Θεολογία ὀφείλει νὰ εἶναι πρόθυμη νὰ ἐπιχειρήσει τὴ σύνθεση στοιχείων τῆς παραδόσεως καὶ ἐκείνων ποὺ προσφέρονται ἀπὸ τὶς ἐπιστῆμες τοῦ ἀνθρώπου (Ψυχολογία, Ψυχιατρικὴ, Κοινωνιολογία, Βιολογία-Βιοηθικὴ κ.α) διευρύνουσα ἀνάλογα καὶ τὴν ποιμαντικὴ γνώση μὲ ἐξειδίκευση ποιμαντικῶν γνωστικῶν ἀντικειμένων. Ἔτσι ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ Γενικὴ Ποιμαντικὴ, ἢ ὅποια θὰ ἦταν τρόπον τινὰ εἰσαγωγικὴ στὶς Ποιμαντικὲς ἐπιστῆμες, θὰ μπορούσε νὰ διδαχθεῖ ἢ Ποιμαντικὴ Ψυχολογία, ἢ Ποιμαντικὴ Κοινωνιολογία, ἢ Συμβουλευτικὴ Ποιμαντικὴ καὶ Ψυχολογία, ἢ Ποιμαντικὴ Γάμου καὶ Οἰκογένειας καὶ ἄλλες ἐξειδικεύσεις ποὺ πιθανὸν θὰ προκύψουν ἐφόσον οἱ ποιμαντικὲς ἀνάγκες τὸ ἀπαιτήσουν.

Τελικὰ, χρέος τῆς Ποιμαντικῆς εἶναι νὰ προτείνει τὴν υἱοθέτηση στάσεων καὶ προτύπων ποὺ θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ ἀποβοῦν ἀποτελεσματικὰ σὲ ὅποιαδήποτε ποιμαντικὴ ἐπικοινωνία. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, μιὰ τέτοια Ποιμαντικὴ Θεολογία θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ μᾶς ὀδηγήσει «πίσω στὰ βασικά» γιὰ νὰ ἐπιχειρήσουμε σήμερα μὲ διάκριση τὴν πορεία μας πρὸς τὸ μέλλον καὶ τὴν ὑπέρβαση τῆς ἀπελπισίας ἐν ἐλπίδι.

Φωτογραφία τῆς ἀπογευματινῆς Συνεδρίας 10^{ης} Μαΐου 2017

Στὴ φωτογραφία διακρίνονται ὁ συγγραφέας, Ἀλέξανδρος Μ. Σταυρόπουλος, Ὁμότιμος Καθηγητὴς, ἀναγινώσκων τὴν εἰσήγησή του. Καθήμενοι ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ: ὁ Λέκτορας π. Θεόδωρος Κουμαριανός, ὁ Καθηγητὴς κ. Γεώργιος Φίλιας, ὁ Προεδρεύων τῆς Συνεδρίας Σεβ. Μητροπολίτης Μεσσηνίας Καθηγητὴς κ. Χρυσόστομος Σαββάτος, ἡ Ἀναπληρώτρια Καθηγήτρια κ. Μαρία Βασιλειάδου, ἡ Λέκτορας κ. Βαββάρα Γιαννακοπούλου, ἡ Ἀναπληρώτρια Καθηγήτρια κ. Πανωραία Κουφογιάννη καὶ ἡ κ. Ἀριάδνη Σαραντουλάκου μέλος Ε.ΔΙ.Π. τοῦ Τομέα Χριστιανικῆς Λατρείας Ἀγωγῆς καὶ Διαποιμάνσεως.

9

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΜΠΑΛΑΝΟΥ Δημητρίου Σίμου, *Ἐκατονταετηρὶς 1837-1937, Α' Ἱστορία τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς*, Ἀθῆναι, τύποις «Πυρσοῦ», 1937, 61 σ. + Προσωπογραφίαι Καθηγητῶν Θεολογικῆς Σχολῆς, σ. α'–η'.

ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ Σπυρίδωνος, *Ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1837-1987) ἐπὶ τῆ ἑκατοπεντηκονταετηρίδι, Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἔτους 1987*, σ. ιε'–κθ'.

ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Ἀλεξάνδρου Μ., *Τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τοῦ Τμήματος Κοινωνικῆς Θεολογίας ἀπὸ τὴν σκοπιὰ τῆς Ποιμαντικῆς ἢ Πρακτικῆς Θεολογίας*, Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ε.Ε.Θ.Σ.Π.Α. τόμος ΛΓ', Ἀθῆναι 1998, σ. 317-327.

ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Ἀλεξάνδρου Μ., *Οἱ θεολογικὲς σπουδὲς στὴν Ἑλλάδα, Προοπτικὲς μέλλοντος, Πρακτικὰ τοῦ Α' Συμποσίου Θεολογικῶν Σχολῶν Ἀθηνῶν – Θεσσαλονίκης, 1-2 Ἰουνίου 2004, Θεσσαλονίκη 2005*, σ. 131-141. Δημοσιεύτηκε καὶ στὸν «Ἐφημέριο» Μαρτίου, σ. 17-19 καὶ Ἀπριλίου 2005, σ. 20-22.